

МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ ЗА РАЗСЕЛВАНЕТО НА ЕЛЕНА ЛОПАТАР (*Dama Dama L.*) У НАС

(Настоящите методически указания изключват стопанисване в оградени територии с цел добив на дивечово месо)

ВЪВЕДЕНИЕ

През последното десетилетие, с навлизането и бързото разпространение на африканската чума по дивата свиня и синият език, значително намаляха запасите на двата основни вида за нашето ловно стопанство и обекти на масов лов - дивата свиня и сърната. Това налага да се търсят решения, които да запълнят тази празнина, но едновременно с това да са дългосрочни и трайни, с оглед обогатяване на ловната ни фауна. Несъмнено от едрия дивеч най-подходящ е еленът лопатар, който при предното навлизане на синият език у нас и то в неговите райони на разпространение, не показва уязвимост към заболяването и почти не понесе загуби.

Лопатарът е автохтонен вид за нашата страна. Срещал се е по нашите земи в дълбока древност, за което има не малко доказателства. Допуска се, че автохтонната популация е изчезнала в ранното средновековие – 9 - 12 век, вероятно избит, поради многото войни на Балканите в този период. Внесен е в началото на миналия век (най-вероятно 1904 година) и е разселван и развъждан успешно, и на свобода и в оградени стопанства на територията на цялата страна. Следователно на лопатара не може да се гледа като на чуждоземен вид и неговото разселване е допустимо на територията на страната ни в подходящите за него местообитания. Той не може да бъде внасян в Националните паркове, тъй като в тях Законът за защитените територии не допуска дивечоразвъждане и намеса в съществуващото в тях биоразнообразие, докато внасянето и развъждането на лопатара в Природните паркове е допустимо.

За разселването и стопанисването на елена лопатар у нас с оглед увеличаване на районите на разпространението му могат да се посочат още няколко негови предимства, а именно:

- адаптира се успешно и в сравнително бедни местообитания;
- при правилно стопанисване нанася много по-малко повреди на растителността в сравнение със сърната и благородния елен;
- разселен на свобода възвръща бързо дивечовия си инстинкт, интересен ловен обект е и притежава ценен трофей, желан и търсен и от чуждестранни ловци;
- ловностопанската практика у нас има богат опит по разселването и стопанисването на лопатара.

Пролетните запаси на лопатара у нас тази пролет (2021), по утвърдена от Ловният съвет към ИАГ таксация, са над 10500 бр. Стопанисването им е главно в оградени територии. Този запас е най-високия достиган досега у нас и се счита, че тези запаси са над допустимите. Този извод едва ли е правилен поради следните съображения:

1. В оградените територии стопанисването е интензивно. Не случайно законодателят ги е извел като отделни структури – бази за интензивно стопанисване на дивеча (БИСД). По Наредба №18/7.10.2015 за инвентаризация и планиране в горските територии (ДВ.бр.82 от 23 10.2015 г.) се допуска завишаване на запасите на лопатара в Държавните ловни стопанства до 2,5, а в Базите за интензивно стопанисване до 50 пъти. Това означава, че в местообитанията от първи бонитет на 100 ха ще имаме в първия случай 10-12 елена на 100 ха, а във втория - 250 лопатара. Такъв висок запас, какъвто е във втория случай, във базите за интензивно стопанисване разбира се е недопустим. Такава територия не може да има и да изпълнява ловностопански цели, а би служила за производство на дивечово месо, което означава съвсем друг вид стопанисване.

2. В най-добрите ни оградени ловни стопанства – Воден и Искър, с площ от 4000 до 8600 ха, в която големината лопатарът се чувства като на свобода, през определени години се достигнаха запаси до 30-40 елена на 100 ха. Това налага да се преосмислят, както запасите на 100 ха, така и големината на оградените територии за стопанисване на лопатара, за да може те да изпълняват ловностопанските си функции.

3. Постигнатите високи запаси на лопатара в големи ловностопански райони като Воден, Студен кладенец и Искър, както и допускането от Наредба18 завишаване на запасите в специализираните територии показват, че в повечето ловностопански райони запасите му могат да нараснат, вкл. и в райони не заети досега от него.

ИЗБОР НА ЛОВНОСТОПАНСКИ РАЙОН ЗА РАЗСЕЛВАНЕ

Досегашната вече вековна практика на разселване и стопанисване на лопатара у нас доказва, че той намира благоприятни условия за съществуване на територията на цялата страна. Доказателство са създадените находища в Странджа, Североизточна България, Видин, Западна, Средна и Източна Средна гора, Западни, Средни и Източни Родопи и в редица още други райони на страната. *Следователно, разселването на лопатара е възможно във всички подходящи за него местообитания, определени с Наредба №18 и с надморски височини до 1000-1300 метра.*

При избора на районите за разселване и бъдещо стопанисване на елена лопатар се ръководим от следните основни изисквания:

1. В Наредба №18 са описани 19 типа местообитания, които обслужват бонитирането на местообитанията на лопатара. За улеснение при избора на подходящите територии, в които може да се разселва и стопанисва лопатара тези местообитания могат да се сведат до четири – **дъбови гори върху богати и свежи почви (свежи дъбрави), дъбови гори върху бедни и сухи почви (сухи дъбрави), долинни дъбрави и чисти и смесени букови гори до 1300 м.н.в.** Тези четири типа местообитания обединяват всички горски местообитания в равнинната част на страната ни (повечето са смесени дъбрави с други широколистни дървесни и храстови видове) и позволяват по свободен и лек избор на ловностопанските райони, в които да се разселва еленът лопатар. Наличието на не по-малко от 1/5 открити пространства (поляни и ливади) от общата площ на ловния район, позволява на лопатарите да задоволяват основно хранителните си потребности освен в гората и в тях и ги прави особено подходящи за бъдещото им стопанисване.

2. Лопатарът е агресивен вид и притеснява и дори измества сърната и благородния елен от общите им местообитания. В ловностопанските райони с основен вид дивеч благороден елен или сърна, лопатарът е добре да се стопанисва само в оградени територии. Това правило важи с особена сила в ловностопанските райони, в които имаме силни в трофейно отношение популации на сърната и благородния елен.

3. Лопатарът може да се разселва и стопанисва успешно в стопанства (оградени и свободни) съвместно с муфлона и дивата свиня без да се притесняват взаимно и трите вида.

ПОДГОТОВКА НА РАЙОНИТЕ ЗА РАЗСЕЛВАНЕ

Основни съоръжения, които се изграждат предварително в районите, където ще разселваме лопатари са карантинния и адаптационния дворове и ловностопанските съоръжения, които присъстват във всеки ловностопански район – хранителни комплекси, чакала, капани за улов на жив дивеч и пълноценни дивечови ниви.

В ловностопанския район, в който ще разселваме лопатара се изгражда санитарна (карантинна) ограда или адаптационен двор. Те заемат централно разположение в ловностопанския район и са с възможности за надеждна охрана. Карантинната ограда е необходима в стопанствата или районите, в които се среща лопатарът (повечето от тях са оградени) и ще внасяме животни отвън за да опресним кръвта и подсилим запасите, а адаптационния двор, който може да изпълнява и карантинни функции - в районите, където няма лопатари.

В карантинната ограда лопатарите престояват не по-малко от 30 дни и под ветеринарно медицински надзор им се извършва обезпаразитяване, вземат се кръвни проби за изследване, наблюдава се и се прави оценка на здравословното състояние на

животните. До разселване се допускат само здрави животни, за което се издава медицински сертификат. При внос на чуждоземни лопатари престоят им в карантинната ограда също е минимум 30 дни, с последващи наши изследвания, независимо от придружаващия ги сертификат.

В адаптационната ограда лопатарите престояват продължително време, може и няколко години, до формиране на достатъчно голямо стадо, което да бъде пуснато на свобода. През цялото време на престоя наблюденията и контролът на здравословното състояние е непрекъснат процес.

При стопанисване в оградена територия

Лопатарът допуска стопанисване и в оградени територии. Тази практика у нас е позната още с вноса му през 1904 година и пускането му в ловен парк "Кричим", от където се разселва в редица още райони и формира основните находища у нас преди и след войната, по големите от които са Воден, Ормана, Студен кладенец и Искър. От тези находища и с внос на лопатари от чужбина се създават и останалите находища у нас. Понастоящем над 75% от запасите на лопатара се стопанисват в оградени пространства.

Съществуващите у нас оградени територии са напълно достатъчни и могат да изпълняват и в бъдеще функции за развъждане, улавяне и разселване на лопатари в нови подходящи за него райони.

Големина на оградената територия

Минималната големина на оградената територия е функция на големината на стадото в нея, което при определено полово съотношение и възрастова структура има гарантирано устойчиво развитие във времето. Нашата и чужда ловностопанска практика доказва, че това е един минимален запас от 90-100 животни. При плътност 30 елена на 100 ха, големината на оградата трябва да е с големина над 300 ха. В тези територии се води нормална ловностопанска дейност, реализира се ползване (отстрел и улов на дивеч за разселване) в рамките на 10-15% от запаса и периодично се опреснява кръвта. Съгласно международните критерии от тези стопанства добитите трофеи трябва да се декларират, че са от ограда и не се сравняват с добитите трофеи от животни живели на свобода при естествени условия. Това се прави коректно в страните на запад от нас и особено в Чехия и Словакия, където през последните години се добиват много трофеи и се показват на изложения. Достатъчно е да се погледнат каталозите и ще се убедим в това.

За да приемем, че в една оградена територия елените се развиват нормално и оградата не ги притеснява, минималният запас от генетична гледна точка е 500

животни (има генетици, които считат, че този брой трябва да е значително повече – над хиляда). При плътност над 15-20 лопатара на 100 ха (какъвто запас е постиган у нас в свободни територии) и минимален запас от 500 животни се нуждаем от стопанства с площ над 3000 ха. Такива оградени стопанства има няколко у нас и трофеите, които добиваме в тях, са равностойни на добитите от не оградени територии.

Съоръжения в оградените територии

Във всички оградени територии независимо от големината и предназначението им се изграждат - карантинен двор, един или няколко хранителни комплекса, чакала за наблюдение, дивечови ниви засети с пълноценни фуражи и капан за улов на лопатари. Капанът е необходим, в случаите когато от стопанството ще се изнасят животни за разселване в други територии.

Тук ще разгледаме само съоръженията, които се изграждат за нуждите на разселването – карантинен двор и капан за улов на жив дивеч. Устройството на районите и изграждането на ловностопанските мероприятия – чакала, дивечови ниви и др. се планират в стопанските планове.

В големите оградени стопанства, в които се внасят лопатари отвън, вкл. и от чужбина се изгражда и адаптационен двор. Неговото предназначение и изграждане е същото, както в свободните територии и ще бъде разгледано там.

Карантинен двор

В карантинния двор лопатарите престояват не по малко от 30 дни, след което се разселват (пускат) на свобода. Големината на двора се определя при разчет от 200 кв. м. на животно и обикновено е не по-голям от 2 дка. Това е и минималната площ за карантинна ограда по Наредба №18, която е подходяща за лопатара. Височината на оградата е не по малко от 220 см при равнинен терен, а при наклонен - 250 см, само от долната страна на наклона. Освен профилактика престоят в карантинния двор е и опознавателен за животните и достатъчен за да се формира група, която след разселването се приобщава лесно към другите лопатари. Големината на групата е не по-малко от 8-10 животни. В случай, че партидата е по-малка се договаря втора партида в следващите дни и лопатарите се пускат в карантинния двор при другите, като едномесечния срок за всички е от последната партида. Разселването на единични животни е нежелателно. Те ще бъдат гонени, преследвани, понякога и убити от местните лопатари.

Капан за улов на живи лопатари

Капанът се изгражда в по-големите оградени стопанства, в които се улавят живи лопатари за разселване в други райони на страната. За построяването се избират спокойни места за да не се безпокоят животните след улова им. Капанът е надеждно оградена територия с площ не повече от декар. Височината на мрежата е не по-малко от 2,20 метра и долният ѝ край е в бордюр или е дълбоко вкопана в земята с наклон навън и с добре привързана върлина на повърхността на земята от вътрешната страна. От капана се извежда улей, през който животните се отвеждат към транспортния сандък. При наличие на хищници в района – вълк и чакал оградата се опасва с електропастир.

Затварянето на вратата на капана е от човек от чакало с възможност за наблюдение и преценка на лопатарите влезли в капана. Принципът на самоловка при лопатара не се препоръчва. При уловени повече животни и наличие на мъжки често има жертви от пробождане.

У нас в повечето от оградените стопанства има изградени различни капани, с които се работи успешно. Има изградени и много малки капани (до 20 кв. м.) за улов само на няколко животни и те, както и останалите работят ефективно.

В Австрия за улов на лопатари има интересен и ефективен капан, който нямаме у нас. Около 100 кв.м. са оградени с висока дъсчена стена, едната от които е върху релсов път и може да се изтласка с натиск отвън до отсрещната стена. На отсрещната стена има множество врати, които се отварят с издърпване нагоре при поставени зад тях транспортни сандъци. Лопатарите влизат в тях сами или се изтласкват към тях с подвижната стена. Капанът е подходящ и за улов на затворени единични зрели рогачи. При този улов няма контакт между лопатарите и хората.

При стопанисване на свобода (не ограден ловен район)

Възможност за нарастване на ареала на запасите на лопатара у нас е чрез заемаването на нови, подходящи за него територии, в площите стопанисвани от ловците. Това става със внасяне, адаптация и разселване на лопатари, там където те не се срещат, или по пътя на саморазселване от съседни интензивни ловностопански райони с високи запаси на лопатара. И в двата случая, за успеха на разселването и на адаптацията на лопатарите на новото място има предварителната подготовка на ловния район, която включва:

Избор на ловния район

Прави се от комисия от ловностопански специалисти и въз основа на оценка на природните и стопанските условия на местообитанията се разработва "План за

ловностопанската дейност” по изискванията на Наредба №18. Това е задължително за териториите, в които няма такъв план.

При наличието на “План за ловностопанската дейност” предложението на комисията се утвърждава от Съветите по лова към РДГ и то включва само мероприятията свързани с разселването и стопанисването на лопатара, а именно – определяне на мястото, изграждане и устройство на адаптационен двор.

Изграждане на адаптационен двор

Големината на адаптационния двор е до 10 ха. Оградата трябва да е надеждна и сигурна, тъй като ограденото пространство ще се ползва няколко години. Дворът по възможност се изгражда в централно за ловния район място и трябва да отговаря на екологическите изисквания на лопатара. Теренът е разнообразен с дървесна и храстова растителност, с постоянен водоизточник и с не по-малко от 40% открита територия. При неподходящ тревен състав в откритите площи се внасят подходящи тревни смеси. На подходящо място се изгражда хранителен комплекс и чакало за наблюдение.

Адаптационния двор, особено когато е пригоден и за лопатари от чужбина, може да бъде значително по-голям и е свързан с карантинния двор, от който лопатарите след карантинния период минават за адаптация в големия двор. Тук те могат да престоят и няколко години, докато формират голямо стадо, което да бъде разселено директно.

УЛОВ, ТРАНСПОРТ И ПУСКАНЕ НА ЛОПАТАРИТЕ В АДАПТАЦИОННИЯ ДВОР

Ползване на местен лопатар и възможности за внос от чужбина

Местен лопатар

За разселване на лопатара в нови местообитания у нас трябва да се ползват най-силните в момента популации. Това са ловните стопанства Студен кладенец и Искър, в които има и практика по улова и транспорта. Лопатарите в двете стопанства имат различен произход. В Студен кладенец са от Ормана с произход Кричим – Германия, а в Искър произходът е същия, но през 1976 година кръвта е опреснена с внос на лопатари от Чехословакия. Внимание заслужават и популациите на лопатара в Кьостата – Тервел и Кормисош - Родопите. В Тервел популацията е формирана през 1972 година с лопатари от Воден, но има внос през 1980 година и на лопатари от Унгария. В Кормисош лопатарите са също от Воден, но кръвта е опреснена с лопатари от Румъния през 1977 година.

За съжаление Воден - ловното стопанство с най-значими заслуги в стопанисването и разселването на лопатара у нас е с ниски запаси и не може да се ползва на този етап.

Различният произход на лопатарите в посочените стопанства е основа за създаване у нас на нови находища със силни популации. Несъмнено могат да се ползват и лопатарите от останалите оградени територии, но под контрола на Съветите по лова към РДГ, като задължително се наблюдава произхода и при повторно подсилване на запаса се потърси друга генетична линия.

Чуждоземен лопатар

Вносът на лопатари от чужбина и опресняване на кръвта на нашите популации е повече от полезно. Въпросът е за финансовите възможности на отделните стопанства. При организиран внос най-добрият избор е закупуване на лопатари от Унгария, Чехия и Словакия. Тези три страни притежават най-силните популации на лопатара през последните десетилетия.

Унгария притежава най-силните лопатари и вносът от всички техни ловни стопанства е подходящ. Особено силни са елените в "Гюлай" и околностите.

Чехия на изложението в Лисе над Лабем през 2009 година показва един трофей по-голям от световния рекорд, но от оградено стопанство – "Нитовице". Лопатарът в Чехия е основно в оградени територии, което улеснява улова. Трофейните качества на лопатарите са много добри. На изложението през 2005 година те показаха 29 трофея с оценки над 200 точки от над 20 оградени стопанства, като най-много са от оградите "Карзит" и "Стара обора". Несъмнено тези популации представляват интерес от гледна точка на развитието на елените от тях на свобода.

Словакия просперира особено през последните две десетилетия със стопанисването на лопатара и вносът от нея е желан, от което и да е стопанство. На изложението в Братислава бяха показани 23 трофея с оценка над 200 точки от 15 различни територии, от които 12 оградени. Най-много са трофеите (десет) от стопанството "Балинки дружество", което е оградено и в него е по лесно улавянето на животните. Силни са лопатарите и в оградата "Зверница Ледковец" и в не ограденото стопанство "Петровец".

При организиран внос, от която и да е държава е най-добре да се закупуват кошути с приплоди, от които не по-малко от 50% да са мъжки. На тях транспорта е по-лесен и на мъжките приплоди продавача не може да контролира трофейните качества. При закупуване на млади рогачи имобилизацията и рязането на рогата трябва да е под наш контрол. Логично е продавача да не желае да продава елитни рогачи.

Улов, транспорт и пускане на лопатарите в карантинния и адаптационния двор

В изградените капани се подхранва при отворени врати и лопатарите свикват с капана като влизат, хранят се и излизат спокойно. При наблюдение от чакалото и когато вътре са желаните за улов животни, в съответствие със заявката, капана се затваря. Ловният служител не слиза веднага и се оттегля без да безпокои уловените животни.

Улавянето на животните е в зависимост от специализацията на капана за това. Най-безопасно и леко за работа е с кошутите и техните приплоди. Ако в капана са само кошути и приплоди без шилари и стари рогачи, уловът може да стане директно от ловните служители и животните да бъдат натоварени на камиона. Лопатарът не изпада в стрес и не понася загуби от това безпокойство, за разлика от сърната, а ниското тегло на кошутите и приплодите позволяват тази манипулация.

При улов на зрели лопатари се прави имобилизация със специализирана пушка и наркоза. Сред изстрела и силния удар на спринцовката животното се отдалечава и може да не бъде намерено. Поради това трябва да се избират открити терени. На имобилизираното животно рогата се режат между розетката и очния шип или се реализира транспорт с отделен по-голям транспортен сандък. Сандъкът е с плътни дъски, които изключват възможността лопатарът да закачи рогата си и да си счупи врата.

Транспортът се извършва с подходящ камион осигуряващ топлинна защита при продължителен транспорт от чужбина. При работа с местен дивеч е достатъчно каросерията да е покрита, за да не позволява видимост навън и силно течение. Транспортните сандъци трябва да се укрепят добре, за да не се люшкат при транспорта. Кошути с приплоди могат на по-къси разстояния да се транспортират и общо или в по-големи (за 3-4 животни) сандъци. Добре е ако в транспортното средство е тъмно, при което животните са много по-спокойни.

В карантинния и адаптационния двор сандъците се свалят и не се отварят веднага. Всички се оттеглят и се изчаква да се успокоят животните. При транспорт на имобилизирано животно е най-добре то да се остави в затворено тъмно помещение за не по-малко от 24 часа. При директното му пускане на свобода замаяното животно се отдалечава, ляга и в следствие на високата температура от имобилизацията се простудява и загива. При допускане на тази грешка и у нас имаме загубени рогачи.

През целия престой на лопатарите в карантинния двор и адаптационния двор те са под непрекъснатото наблюдение, профилактика и лечение от ветеринарен лекар. Този въпрос не бива да се подценява. При вносът на животни от чужбина това наблюдение и оценка е особено важна и отговорна.

РАЗСЕЛВАНЕ НА ЛОПАТАРИ

Продължителност на престоя в адаптационния двор, плътност, формиране на запас за разселване, селекция до разселването

В карантинния и адаптационния двор лопатарите престояват докато формират достатъчно голяма стадо, което да се адаптира успешно след разселването му. Досегашната практика у нас и в чужбина доказват, че колкото е по-голямо стадото адаптацията след разселването му е по-успешна.

За минимална големина се приема 8-10 лопатари, когато се пускат директно от карантинния двор в стопанство *с наличие на нормален запас от местни животни и целим опресняване на кръвта*. От карантинния двор лопатарите се пускат на свобода, като се отваря вратата и се оставят животните сами спокойно да я напуснат. Добре е това да стане преди брачния период. Така кошутите ще участват в сватбуването още през първата година. При това разселване няма изискване за определено полово съотношение и възрастова структура, независимо дали територията е оградена, или е не оградена. Добре би било да се промени законовата рамка и да се позволи улов на живи лопатари през януари-февруари, карантинирането им в новите места и разселване преди раждане на кошутите.

При заемане на нови територии големината на стадото, което се формира в адаптационния двор и се разселва, е не по-малко от 25-30 лопатари. Стадото може да се е формирало за няколко години самостоятелно в двора или да е попълвано неколкостранно с нови животни. В този случай то има определено полово съотношение и възрастова структура. При разселването се препоръчва половото съотношение да бъде не повече от 1:3 в полза на кошутите и на 10 зрели кошути да има 2 средновъзрастни рогачи.

При престоя на лопатарите в адаптационния двор има възможност след израстването на рогата много слабите шиларчета да се елиминират и да не се допуснат до разселване. Елиминират се и много слабите и изостанали значително в развитието си животни. Пускането на свобода, с отваряне на вратата или на част от оградата, за разлика от разселването от карантинния двор е добре да става месец преди раждането. Бременността прави кошутите по-неактивни и е причина стадото да не предприеме по-голяма миграция.

При внос на лопатари от чужбина и особено от страните със силни популации лопатарите остават в адаптационния двор няколко години и се формира стадо, животни от което се ползват многократно за разселване. В този случай задължително с кошутите и приплодите трябва да се закупят и 1-2 млади рогачи. За това е необходимо

значително по-голям адаптационен двор. При адаптационен двор над 100 ха и стадо над 100 лопатара (плътност - 1 лопатар на 1 хектар) тази задача е напълно изпълнима.

При разселване и заемане на нови територии, в които не се среща лопатарът, е особено важна предварителната подготовка и разяснителната работа на специалистите и на ръководствата от различни нива – горското ведомство, ловните дружества и ловните дружини за охраната и опазването на лопатарите, особено през първата година. Намалването на стреса и осигуряване на спокойствие на животните е една от гаранциите за успеха.

ПРАКТИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ (ПРАВИЛА) ЗА РАЗСЕЛВАНЕТО НА ЕЛЕНА ЛОПАТАР (*Dama Dama L.*) У НАС

ИЗБОР НА ЛОВНОСТОПАНСКИ РАЙОН ЗА РАЗСЕЛВАНЕ

1. Подходящите територии, в които може да се разселва и стопанисва лопатара са местообитанията по Наредба №18/7.10.2015 за инвентаризация и планиране в горските територии (ДВ.бр.82 от 23 10.2015 г.), които могат да се обединят в четири основни групи – дъбови гори върху богати и свежи почви (свежи дъбрави), дъбови гори върху бедни и сухи почви (сухи дъбрави), долини дъбрави и чисти и смесени букови гори до 1300 м.н.в. Тези четири типа местообитания обединяват всички горски местообитания в равнинната част на страната ни (повечето са смесени дъбрави с други широколистни дървесни и храстови видове) и позволяват по свободен и лек избор на ловностопанските райони, в които да се разселва еленът лопатар.

2. Определеният район за разселване има не по-малко от 1/5 открити пространства (поляни и ливади) от общата площ на ловния район, което позволява на лопатарите да задоволяват основно хранителните си потребности, освен в гората и в тях.

3. Лопатарът е агресивен вид и притеснява и измества сърната и благородния елен от общите им местообитания. В ловностопанските райони с основен вид дивеч благороден елен или сърна, лопатарът се стопанисва само в оградени територии.

4. Лопатарът може да се разселва и стопанисва успешно в стопанства (оградени и свободни) съвместно с муфлона и дивата свиня без да се притесняват взаимно и трите вида.

5. Изборът и утвърждаването на ловностопанските райони, в които ще се разселват лопатари, се прави от експертни комисии, утвърдени от Съветите по лов към РДГ, с участието на представители на ловните сдружения.

ПОДГОТОВКА НА РАЙОНИТЕ ЗА РАЗСЕЛВАНЕ

1. Основните съоръжения, които се изграждат предварително в районите, където ще разселваме лопатари са карантинния и адаптационния дворове и ловностопанските съоръжения, които присъстват във всеки ловностопански район – хранителни комплекси, чакала, капани за улов на жив дивеч и пълноценни дивечови ниви.

2. Санитарната (карантинна) ограда и адаптационен двор заемат централно разположение в ловностопанския район и са с възможности за надеждна охрана.

3. Карантинната ограда се изгражда в стопанствата или районите, в които се среща лопатарът и ще внасяме животни отвън за да опресним кръвта и подсилим запасите. ,

4. В карантинната ограда лопатарите престояват не по-малко от 30 дни и под ветеринарно медицински надзор им се извършва обезпаразитяване, вземат се кръвни проби за изследване, наблюдава се и се прави оценка на здравословното състояние на животните. До разселване се допускат само здрави животни, за което се издава медицински сертификат.

5. При внос на чуждоземни лопатари престоят им в карантинната ограда е също 30 дни с последващи наши изследвания, независимо от придружаващия ги сертификат.

6. Адаптационният двор се изгражда в районите, в които няма лопатари. В този случай той изпълнява и карантинните функции. В него лопатарите престояват продължително време, може и няколко години, до формиране на достатъчно голямо стадо, което да бъде пуснато на свобода.

7. По изключение в територии на ловните сдружения се допуска и директно разселване, но само на местни лопатари от територии с ясен произход и здравен статус. Директното разселване се контролира от Комисиите по лова към ДГС/ДЛС.

При разселване и стопанисване в оградена територия

1. Лопатарът допуска стопанисване и в оградени територии. Понастоящем над 75% от запасите на лопатара у нас се стопанисват в оградени пространства.

2. Съществуващите у нас оградени територии са напълно достатъчни и могат да изпълняват и в бъдеще функции за развъждане, улавяне и разселване на лопатари в нови подходящи за него райони.

3. Минималната големина на оградената територия, в която има гарантирано устойчиво развитие на лопатара във времето е над 300 ха. В тази територия се води нормална ловностопанска дейност, реализира се ползване (отстрел и улов на дивеч за разселване) в рамките на 10-15% от запаса и периодично се опреснява кръвта. Съгласно международните критерии от тези стопанства добитите трофеи се

декларират, че са от ограда и не се сравняват с добитите трофеи от животни живели на свобода при естествени условия.

4. Минималната големина на оградената територия, в която елените се развиват нормално и оградата не ги притеснява е с площ над 3000 ха. Минималният запас, от генетична гледна точка върху тази територия, е 500 животни, което означава - плътност над 15-20 лопатара на 100 ха. Трофеите, които добиваме в тези стопанства, са равностойни на добитите от не оградени територии.

5. Във всички оградени територии, в които ще се разселват лопатари, независимо от големината и предназначението им за нуждите на разселването се изгражда карантинен двор, а при необходимост и капан за улов на лопатари.

6. Големината на карантинния двор се определя при разчет от 200 кв. м. на животно и обикновено е не по-голям от 2 дка. Височината на оградата е не по малко от 220 см при равнинен терен, а при наклонен - 250 см, само от долната страна на наклона.

7. Освен профилактика престоят в карантинния двор е опознавателен за животните и достатъчен за да се формира група, която след разселването се приобщава лесно към другите лопатари.

8. Минималната големината на стадото в карантинния двор за да бъде разселено е не по-малко от 8-10 животни. Разселването на единични животни е нежелателно. Те ще бъдат гонени, преследвани, понякога и убити от местните лопатари.

9. В оградените територии над 300 ха се изгражда адаптационен двор по изискванията за свободните територии.

10. Капанът за улов на живи лопатари се изгражда в големите оградени стопанства, в които ще се улавят живи лопатари за разселване в други райони на страната.

11. Капанът е надеждно оградена територия с площ не повече от 1 декар. Височината на мрежата е не по-малко от 2,20 метра и долният ѝ край е в бордюр или е дълбоко вкопана в земята с наклон навън и с добре привързана върлина на повърхността на земята от вътрешната страна. От капана се извежда улей, през който животните се отвеждат към транспортния сандък. При наличие на хищници в района – вълк и чакал оградата се опасва с електропластир.

12. Затварянето на вратата на капана е от човек от чакало с възможност за наблюдение и преценка на лопатарите влезли в капана. Принципът на самолетка при лопатара не се препоръчва. При уловени повече животни и наличие на мъжки често има жертви от пробождане.

При разселване и стопанисване в не ограден ловен район

1. Изборът на ловния район в територия, в която не се среща лопатара се прави се от комисия от ловностопански специалисти и въз основа на оценка на природните и стопанските условия на местообитанията се разработва “План за ловностопанската дейност” по изискванията на Наредба №18.

2. При наличието на “План за ловностопанската дейност” предложението на комисията се утвърждава от Съвета по лова към РДГ и то включва само мероприятията свързани с разселването и стопанисването на лопатара, а именно – определяне на мястото, изграждане и устройство на адаптационен двор.

3. Големината на адаптационния двор при работа с наши лопатари от страната е до 10 ха. Оградата е надеждна и сигурна, тъй като ограденото пространство ще се ползва няколко години. Дворът се изгражда в централно за ловния район място и трябва да отговаря на екологическите изисквания на лопатара. Теренът е разнообразен с дървесна и храстова растителност, с постоянен водоизточник и с не повече от 40% открита територия. При неподходящ тревен състав в откритите площи се внасят подходящи тревни смеси. На подходящо място се изгражда хранителен комплекс и чакало за наблюдение.

4. Адаптационният двор за лопатари закупени от чужбина е значително по-голям и е свързан с карантинен двор, от който лопатарите след карантинния период минават за адаптация в големия двор. В него те могат да престоят и няколко години, докато формират голямо стадо, което да бъде разселено директно.

УЛОВ, ТРАНСПОРТ И ПУСКАНЕ НА ЛОПАТАРИТЕ В АДАПТАЦИОННИЯ ДВОР

Ползване на местен лопатар и на лопатари внос от чужбина

1. За разселване на лопатара в нови местообитания у нас е добре да се ползват най-силните ни в момента популации. Това са ловните стопанства Студен кладенец и Искър, в които има и практика по улова и транспорта, както и популациите на лопатара в Кьостата – Тервел и Кормисош – Родопите.

2. Различният произход на лопатарите в посочените стопанства е основа за създаване у нас на нови находища със силни популации.

3. Лопатари от останалите оградени територии в страната също могат да се ползват, но трябва да се наблюдава произхода им и при повторно подсилване на запаса да се потърси друга генетична линия.

4. Вносът на лопатари от чужбина и опресняване на кръвта на нашите популации е важно ловностопанско мероприятие. Най-добрият избор е закупуване на лопатари от Унгария, Чехия и Словакия. Тези страни притежават най-силните популации на лопатара през последните десетилетия.

5. При внос от чужбина да се закупуват кошути с приплоди, от които не по-малко от 50% да са мъжки.. При закупуване на млади рогачи имобилизацията и рязането на рогата трябва да е под наш контрол.

Улов, транспорт и пускане на лопатарите в карантинния и адаптационния двор

1. В изградените капани се подхранва при отворени врати и лопатарите свикват с капана като влизат, хранят се и излизат спокойно. При наблюдение от чакалото и когато в капана са желаните за улов животни, в съответствие със заявката, вратата се затваря. Ловният служител не слиза веднага и се оттегля без да безпокои уловените животни.

2. Улавянето на животните е в зависимост от специализацията на капана за това. Ако в капана са само кошути и приплоди без шилари и стари рогачи уловът може да стане директно от ловните служители и животните да бъдат натоварени на камиона.

3. Уловените рогачи се принуждават да влязат в транспортния сандък по стеснен улей към капана, който при улова им е затворен или се имобилизира.

4. При имобилизация на зрели лопатари рогата се режат между розетката и очния шип или се реализира транспорт с отделен по-голям транспортен сандък.

5. Транспортът се извършва с подходящ камион осигуряващ топлинна защита при продължителен транспорт от чужбина. При работа с местен дивеч е достатъчно каросерията да е покрита, за да не позволява видимост навън и силно течение. Ако тя осигурява и тъмнина животните понасят по-лесно транспорта. Транспортните сандъци трябва да се укрепят добре, за да не се люшкат при транспорта.

6. В карантинния и адаптационния двор сандъците се свалят и не се отварят веднага. Всички се оттеглят и се изчаква да се успокоят животните.

7. Транспортираните имобилизирани лопатари престояват не по-малко от 24 часа изолирани в малко затворено помещение за сваляне на повишената телесна температура и избягване на простудяване.

РАЗСЕЛВАНЕ НА ЛОПАТАРИ

Продължителност на престоя в адаптационния двор, плътност, формиране на запас за разселване, селекция до разселването

1. В карантинния и адаптационния двор лопатарите престояват докато формират достатъчно голяма стадо, което да се адаптира успешно след разселването му.

2. Когато лопатарите се пускат директно от карантинния двор в стопанство с наличие на нормален запас от местни животни и целим опресняване на кръвта, минимална големина на стадото 8-10 лопатари.

3. От карантинния двор лопатарите се пускат на свобода, като се отваря вратата и се оставят животните сами спокойно да я напуснат. Най-добре е това да стане преди брачния период. Така кошутите ще участват в сватбуването още през първата година. При това разселване няма изискване за определено полово съотношение и възрастова структура, независимо дали територията е оградена, или е не оградена. Добре би било да се промени законовата рамка и да се позволи улов на живи лопатари през януари-февруари, карантинирането им в новите места и разселване преди раждане на кошутите

4. При заемане на нови територии големината на стадото, което се формира в адаптационния двор и се разселва, е не по-малко от 25-30 лопатари. Стадото може да се е формирало за няколко години самостоятелно в двора или да е попълвано неколккратно с нови животни.

5. При разселването в ловни райони, в които не се среща лопатар се препоръчва половото съотношение на стадото, което се разселва да бъде не повече от 1:3 в полза на кошутите и на 10 зрели кошути да има 2 средновъзрастни рогачи.

6. В адаптационния двор след израстването на рогата много слабите шиларчета се елиминират и не се допуснат до разселване. Елиминират се и много слабите и изостанали значително в развитието си животни.

7. Пускането на свобода, с отваряне на вратата или на част от оградата, за разлика от разселването от карантинния двор е добре да става месец преди раждането. Бременността прави кошутите по-неактивни и е причина стадото да не предприеме по-голяма миграция.

8. При внос на лопатари от чужбина и особено от страните със силни популации лопатарите остават в адаптационния двор няколко години и се формира стадо, животни от което се ползват многократно за разселване. В този случай задължително с кошутите и приплодите трябва да се закупят и 1-2 млади рогачи. За това е необходим значително по-голям адаптационен двор. При адаптационен двор над 100 ха и стадо над 100 лопатара (плътност - 1 лопатар на 1 хектар) тази задача е напълно изпълнима.

9. След разселването на лопатарите в ловния район се осигурява спокойствие, постоянна охрана и контрол върху запасите на хищниците.

ДООТГЛЕЖДАНЕ И РАЗСЕЛВАНЕ НА ФЕРМЕН ДИВЕЧ В

ЛОВНИТЕ РАЙОНИ. НЕОБХОДИМОСТ И ЦЕЛИ

Отглеждането и разселването на фермен дивеч в ловните райони е въпрос от първостепенно значение. Технологиите за производството, храненето и профилактиката, отглеждането на ловни птици във фермите, отдавна не представляват проблем за производствените стопанства. Въпреки това, у нас ефективността на изкуственото развъждане, за крайната цел на ловното стопанство, е ниска. Този извод се налага от анализа на пълният цикъл на производство, отглеждане, разселване и ползване на ловните птици. Ползването чрез лов, като основна цел на изкуственото развъждане, е много ниско, поради големите загуби след разселването в ловните райони. Финансовият преглед на целия процес, показва ниска ефективност и рентабилност спрямо вложените средства в производството и тяхната възвращаемост. За фермено развъждане на дивеч в последните 10 години в България се инвестират и разходват ежегодно по около 2–3 милиона лева. Резултатите от това скъпо дивечовъдство са незадоволителни, най-вече заради многото грешки при разселването на фермения дивеч в ловните райони. По наши проучвания загубите на фермените птици, разселени без доотглеждане и адаптация, без елементарна подготовка на ловните райони, достигат 70–80 % още през първите седмици.

Доотглеждането на фермените птици в самите ловни райони е един много важен етап в цикъла на изкуственото развъждане на дивеч. **Тази ловностопанска практика цели по-бързата и успешна адаптация на птиците към условията в природата, при възможно най-ниски загуби и възстановен див инстинкт.** Необходимостта от доотглеждане на фермените птици в ловните райони се налага по редица съображения, най-важните от които са:

1. Загуба или потискане на дивите инстинкти на птиците във фермите.

Когато много поколения на производители са отглеждани във фермите без да се кръстосват периодично с диви линии, процесът на одомашняване при повечето видове е налице. У нас тези признаци се наблюдават по-силно при тракийския кеклик, полудивата патица и фазаните и по-слабо при полската яребица. Постоянното присъствие на гледачите във фермите, също води до притъпяване на дивите инстинкти на птиците и привикването им към човека. В периода на доотглеждане, човешкото присъствие непосредствено при птиците трябва да е сведено до минимум. Дивечовъдите трябва само да контролират от дистанция наличието на храна и вода, както и целостта на съоръженията за доотглеждане. Периодичната поява на хищници, около изградените обекти за доотглеждане, играят положителна роля за събуждането на дивите инстинкти. Не се допуска проникването на хищници във волиерите.

2. Бърза и рязка промяна в хранителния режим. Известно е, че във фермите

птиците се хранят с гранулирани фуражни смеси с балансирани съставки. При доотглеждането трябва да подтикнем и приучим постепенно птиците да търсят и намират естествена храна. Практиката сочи, че ако разселим директно от транспортните кафези фермени птици в ловните райони, те няколко денонощия не се хранят, отслабват и стават много лесна плячка. Големите загуби на фермените птици в ловните райони, особено в първите седмици, се дължат предимно на гладуване и бързо отслабване. Дори и когато има налична естествена храна, птиците не я използват, защото за тях е непозната. Ето защо доотглеждането е необходимо за постепенна замяна на гранулираните фуражи с естествена храна.

3. Висока гъстота на птиците във фермите. В процеса на доотглеждане, при условия близки до естествената среда, трябва да се намали гъстотата на птиците и те да привикват да живеят самостоятелно. Фазаните в природата живеят поединично, останалите видове птици на ята и този процес трябва да се подтикне при отглеждането им в ловните райони. В оградените съоръжения, при наличие на елементи на естествената среда, е необходимо да се осигури повече площ на една птица, не по-малко от 3–5 м², в зависимост от вида.

Доотглеждането на фермените птици в ловните райони не трябва да бъде продължително. Добри резултати обикновено се постигат за около 4 седмици при доотглеждане на 6- 8 седмичните птици. При доотглеждане на по-млади фермени птици са необходими не-повече от 7–8 седмици. Като цяло процесът на доотглеждане трябва да приключи до около третият месец на птиците (90 дни) и те да се разселят в ловните райони. Продължителността на доотглеждането зависи от състоянието на птиците, от това дали са здрави, укрепнали и добре оперени за възрастта си. Много важен показател за наличие на инстинкт за самосъхранение е реакцията им при появата на човек, ловно куче или хищник. Събудените диви инстинкти предизвикват птиците към естествени реакции – да се притискат към земята или стремително да излитат, да бягат към близко укрытие. Разселването трябва да се извърши едва когато птиците започнат да се хранят предимно с естествена храна.

Успехът в разселването на фермените птици, повишаването на запасите, а оттук резултатното ловуване, зависи в най-голяма степен от спазването на следните условия:

- 1. Да развъждаме качествени, здрави птици, с развити и запазени диви инстинкти.**
- 2. Да направим правилен избор на местата за разселване и подготовка на ловните райони.**
- 3. Да проведем правилно и за възможно най-кратко време доотглеждане в самите места за разселване.**

4. Да изберем подходящ период, метод и количества за разселване

ДООТГЛЕЖДАНЕ И РАЗСЕЛВАНЕ НА ПОЛУДИВА ПАТИЦА

Полудивата патица лесно се поддава на изкуствено развъждане, бързо свиква с местообитанията и не извършва сезонни миграции. Тя се развъжда сравнително леко и с по-малки загуби в ловните райони. Полудивата патица не е толкова капризна спрямо температурата и валежите и е сравнително устойчива на болести. Когато патиците са на възраст между 30-60 дни след излюпването във фермите, вече са подходящи за доотглеждане в ловните райони. Младите птици по-лесно се адаптират към условията в природата и по-бързо развиват диви инстинкти, за разлика от по-големите възрасти. Препоръчително е да се доотглеждат 30-45 дневни патици.

1. Транспортиране на фермени полудиви патици до ловните райони

Транспортирането до ловностопанските райони за доотглеждане и разселване се извършва **задължително въз основа на ветеринарно-медицинско свидетелство**, издадено от регистриран ветеринарен лекар.

Фермените полудиви патици се транспортират за доотглеждане много внимателно. Предварително се дезинфекцират, както превозното средство, така и транспортните касетки. Независимо от възрастта, най-често между 5 и 8 седмици (30 – 60 дни) придвижването на птиците към ловните райони е през летните месеци. **При горещо време транспортирането трябва да се извърши рано сутрин или късно вечер.** Задължително поне една страна на транспортната кафез в превозното средство трябва да е свободна. **В един кафез се поставят до 15 бр. патици на възраст от 5-6 седмици и до 10 бр. на възраст 7-8 седмици.** Препоръчително условие е **на всяка транспортирана патица да се осигури свободно място за лягане в кафеза**, без силно притискане със съседните. Прозорците на автомобилите не се отварят изцяло в движение, но е добре постоянно да има слаб поток от свеж въздух. Не трябва да се използват и вентилаторните системи на климатичните инсталации. **Ако транспортирането е по-дълго от 2 часа, се правят кратки почивки**, при които се отварят за кратко време врати или прозорци за осигуряване на свеж въздух. Движението на автомобила трябва да е плавно, без резки промени в скоростта и резки спирания, които могат да причинят наранявания или задушаване. При пристигане в мястото на доотглеждане веднага се осигурява непосредствен достъп до водната част на волиерите.

2. Избор на място (водоем) за доотглеждане.

За доотглеждане на полудива патица в ловният район се избира тихо и спокойно място на брега на водоем, където се изгражда волиер. Водоемите може да са стоящи или бавно течащи води, **но трябва да са чисти, с постоянно ниво и малка дълбочина** – неголеми язовири, езера, блата, речни корекции. **Важно условие е водоемът да не е затлачен, с тинесто дъно. Най-важно е край бреговете да има повече водна растителност** – шавар, тръстика, водна чума, водна леща и др. Препоръчително е, водният обект да не е изолиран на големи разстояния от други водоеми, а да е разположен по-централно спрямо други такива. Това ще позволи впоследствие патиците да се саморазселят и в тях. В първите есенни и зимни месеци дисперсията на саморазселените полудиви патици обикновено е в порядъка до 10 км от обекта на доотглеждане.

При избор на обект за доотглеждане се предпочитат изцяло или частично незамръзващи водоеми през зимните месеци. Предимство на полудивите патици е трайното им задържане в ловният район, където се доотглеждат и разселват при подходящи условия. След успешно презимуване, често се чифтосват и размножават в естествена среда.

В по-големите язовири (над 100-200 дка) във свободната им водна площ, **се устройват кацалки и гнездилици. Те се разполагат близо до крайбрежната растителност или по перваза откъм водата.** За целта се използват стари автомобилни гуми с дървен капак, както и дървени платформи. Те се закотвят неподвижно с големи тежести на по-малки дълбочини и се оформят като изкуствени малки острови.

3. Устройство на волиер (съоръжение) за доотглеждане

Волиерът се устройва с оградена **суха и плитка водна площ**, не по-голям от 1 дка (1000 м²). В такъв волиер спокойно се доотглеждат около 300 патици. За 100 патици е необходим волиер с обща площ до 0.4-0.5 дка (400-500 м²). **На всеки 2 патици се осигурява поне 1 м² суха площ и на всяка една патица – 1 м² водна площ. На всеки 4-5 патици трябва поне 1 м² навес.** Добре е водната част на волиера да бъде от 1/3 до максимум 1/2 от цялата площ. На сушата се прави траен навес, в лека конструкция, оразмерен спрямо отглежданите патици. При необходимост може да се направят няколко по-малки по площ навеси. Височината на предната част на навеса трябва да бъде около 1.5-1.7 м., а на задната около 0.5 м. Формата на конструкцията и материалите за изграждане не са от особено значение, но трябва да са здрави и леки **Отгоре волиерът (навесът,сухата и водната площ) се покрива с мека капронова, подвижна мрежа.** Поставят се достатъчно хранилки както на сушата, така и във

водата на не-голяма дълбочина, за да може да се зареждат. Хранилките във водата са плитки коритца, поставени върху дървени платформи. Във водната част на волиера също трябва да има и кацалки, изкуствени островчета, за почивка. **Препоръчително е в близост до волиера да няма високи дървета – върби, тополи и др.,** които привличат дебнещи и атакуващи хищни птици

Транспортираните патици, препоръчително на 5-6 седмици (30 до 45 дни), се настаняват във волиера, без да се ограничава достъпът им до водната част. **След около 2-3 седмици, когато патиците укрепнат, покривната мрежа над водната част се прибира.** Може да се свали и част от страничната мрежа във водата. Това дава възможност на патиците да подхвъркват и да излизат във водата извън волиера, но също и лесно да се прибират. Там те намират и естествена храна. Липсата на покривна или странична мрежа над водната част не застрашава патиците от хищни бозайници, но са възможни атаки на голям ястреб, тръстиков блатар, северен мишелов и др. Те обаче не нанасят големи загуби, а по-скоро помагат за събуждане на инстинктите за самосъхранение.

4. Хранене на патиците

В процеса на доотглеждане на полудивите патици, **най-важните задачи са балансираното хранене и осигурено спокойствие, с минимално човешко присъствие.** При постоянен контакт с дивечовъди, полудивата патица бързо свиква с човека и губи качествата си на дивеч. Основна причина за одомашняването на полудивата патица, а след това неефективното и ловуване е начина на хранене. Дивечовъдите (не повече от двама) трябва да се стремят да имат минимален контакт с птиците, като зареждането на хранилките се извършва възможно най-бързо, сутрин много рано или вечер при стъмване. Препоръчително е да се използват и автоматични хранилки с часовников механизъм, с по-голям капацитет за смески и концентриран фураж.

Груби грешки се получават от прехранване на патиците, които са много лакоми. Когато се прекали с храненето и особено с царевицата, патиците бързо натежават, затлъстяват и не летят. Храненето трябва да е балансирано, **като през първите 2–3 седмици то е двукратно – рано сутрин и вечер, а след това само един път на ден.** **Нормата за хранене в първите 2–3 седмици е около 50 g /ден на патица, която включва смеска, чукано зърно и отсевки. Предоставя се редовно и зелен фураж - люцерна, фий, детелини, свежо окосени тревни смески. В следващите 2–3 седмици патиците се хранят само със цяло зърно и зелени фуражи, при норма 60 g/ден на птица. Избягва се храненето само с царевица, а се използва комбинация заедно с пшеница, овес и отсевки. Препоръчва се на възраст 60–70 дни да подтикваме и**

принуждаваме всеки ден патиците да летят. Ако са взети за отглеждане на възраст 45-60 дни, такава принуда за летене се практикува след 2-3 седмици от получаването им. **Местата за хранене постепенно трябва да се отдалечават от волиера.** За целта, на тесни насочващи ивици, се изсипа по малко зърно по брега на водоема. С всеки изминат ден мястото се отдалечава, както по брега, така и навътре към сушата. По тези тесни ивици със зърно е добре да има естествени препятствия, които да принуждават патиците да прелитат. Ако такива липсват, може да се оставят изкуствени прегради. След време патиците се подхранват предимно на новите места, без да се полагат насочващи ивици. **Целият процес на доотглеждане трябва да приключи до около 90 дневна възраст.** Храненето във волиера се прекратява и се преминава само към подхранване извън него. През годината това е периодът до август – септември, в зависимост от времето на излюпване и получаване на патиците. Патиците вече са добре оперени, укрепнали и могат да летят.

5. Разселване на патиците

Разселването им се извършва практически чрез саморазселване. Препоръчително е да се извършва примамващо подхранване в други, близки водни обекти. Саморазселването на патиците в други, съседни подходящи водоеми, може да бъде предизвикано чрез използването на ловно куче, което да ги подгонва и събужда дивият инстинкт.

Добри крайни резултати се постигат при доотглеждане и разселване най-малко на 100 патици в ловният район. Препоръчително е при подходящи местообитания както в един, така и в съседни ловностопански райони, да се устройват волиери и разселват едновременно повече полудиви патици.